

Л.Ф. КУЧЕРЯВА¹, В.Л. ШЕВЧИК²,
О.В. ТИЩЕНКО¹

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 64, Київ, 01033, Україна
botany@biocc.univ.kiev.ua

² Канівський природний заповідник
Канів, Черкаська обл., 19000, Україна
kprz@ck.ukrtel.net

***LYCOPODIELLA INUNDATA* (L.) HOLUB В КАНІВСЬКОМУ ПРИДНІПРОВ'І (Черкаська обл.)**

Ключові слова: *Lycopodiella inundata*, Червона книга України, локалітети, Середнє Придніпров'я, Канівське Придніпров'я

Lycopodiella inundata (L.) Holub — голарктичний вид, поширений в Європі, Західному та Східному Сибіру, на Кавказі і Далекому Сході, у Північній Америці [6]. У зв'язку з поширенням у континентальних районах Євразії його відносять до середньорусько-полісько-балтійської групи атлантичних видів, реліктові місцезростання яких у Східній Європі слід пов'язувати з ранньоплейстоцевою хвилею міграції цих елементів (очевидно, в оксько-дніпровський (ліхвинський) міжльодовиковий час) [11]. З 18—20 видів роду є єдиним в Україні. Зрідка зростає на Поліссі, рідше — на річкових терасах Лісостепу, ще рідше — у Карпатах, Закарпатті та на піщаних терасах річок Степу [1—5, 7, 8, 10, 12—15, 18]. У зв'язку зі скороченням ареалу внесений до Червоної книги України з охоронним статусом «vulnerable» (II категорія охорони) [16].

У Середньому Придніпров'ї став надзвичайно рідкісною рослиною [9, 10]. Очевидно, локалітети *L. inundata*, наведені в літературних джерелах XIX—XX століть та відомі за зборами І.Ф. Шмальгаузена, Д.К. Зерова і П.Ф. Оксюка, Ю.М. Семенкевича, А.М. Окснера, В. Вовчанецького, Г.І. Білика та інших дослідників (КШ) з околиць Києва (Дарниця, Рибне озеро, Пушча-Водиця, заплавні луки поблизу Броварів) та з інших місць регіону, вже втрачені. Вказані знахідки *L. inundata* тут більше не повторюються внаслідок осушення, освоєння території, розширення забудови.

Влітку 2003 р. ми обстежували локалітети *L. inundata* у Канівському Придніпров'ї, а саме — на боровій терасі Дніпра біля с. Келиберда Канівського району Черкаської обл. (59 кв. Прохорівського лісництва держлісгоспу). У 2001 р. тут організовано ландшафтний заказник місцевого значення «Садиба козака Максима» загальною площею 34,5 га. Вся територія — це мальовничі піщані пагорби, що заросли *Pinus sylvestris* L. 20—50 річного віку, з численними зниженнями і кар'єрами, з яких раніше вивозили пісок для потреб будівництва. Тут у кількох вологих зниженнях з близьким стоянням ґрунтових вод знайдено *L. inundata*. Рослинні угруповання зі зрідженим травостоєм, лише *Polytrichum*

© Л.Ф. КУЧЕРЯВА, В.Л. ШЕВЧИК, О.В. ТИЩЕНКО, 2006

commune Hedw. має проективне покриття до 50–70 %. У першому зниженні на місці колишнього кар'єру поодинокі трапляються *Pinus sylvestris* та *Salix acutifolia* L. до 2,5 м заввишки, *S. cinerea* L. (до 1 м), *Betula pendula* Roth. (до 0,5 м). Майже 70 % поверхні мокрого піску вкриває *P. commune*, а з трав'янистих рослин відзначені *Juncus effusus* L. з покриттям до 5 % та *Carex leporina* L., *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., *Lythrum salicaria* L. — менше 1 %. *L. inundata* утворює невелику куртину площею 3 × 3 м із покриттям до 5 %. У продовженні зниження на схід покриття *Phragmites australis* збільшується до 20 %, а *L. inundata* — зменшується до 1 %. У цьому ж екотопі по південному краю зниження зростає *Sphagnum fallax* (Klinggr.) Klinggr.

За 60 м на схід від першого локалітету знайдено другу ділянку з *L. inundata*, витягнуту смугою 10 × 1 м уздовж соснового лісу (зімкнутість крон 0,5, висота до 7 м) з півдня і обмежену з іншого боку ґрунтовою дорогою від кар'єру до села. *L. inundata* зростає поряд із *Juncus effusus* (10 %) та *P. commune* (50 %) і має проективне покриття до 20 %.

Ще одне зниження з *L. inundata* розташоване за 150 м на південь від першого. Знижена ділянка площею близько 30 м² оточена молодими соснами (до 5 м заввишки, зімкнутість крон 0,5). Поверхню улоговини на 70 % вкриває *P. commune*. Тут трапляються поодинокі пагони *Bidens tripartita* L., *Calamagrostis epigeios* (L.) Roth. та проростки *Betula pendula* і *Salix cinerea*. *L. inundata* зростає в одній куртині площею 2 м² з покриттям 3 %.

Популяції *L. inundata* в розглянутих екотопах нечисленні — від 62 до 320 особин, лише третина з них була зі стробілами. За умови достатнього зволоження *L. inundata* тут буде збережений, оскільки його місцезростання локалізовані на території ландшафтного заказника.

Згасаючою є популяція, що розташована в охоронній зоні Канівського природного заповідника на штучній піщаній дамбі, яка з'єднала Великий Зміїний острів з лівим берегом Дніпра. В 1998 р. вона мала площу майже 100 м², а в липні 2003 р. — лише близько 1 м² і налічувала тільки 27 особин, з яких лише 9 були зі стробілами. Причина згасання популяції — надзвичайно сухе і спекотне літо останніх років та інтенсивне заростання зниження деревами і травами: *Pinus sylvestris* (висота 1,5–2,0 м, зімкнутість 0,1), *Betula pendula* (відповідно, 1–4 м, 0,4), *Phragmites australis* (до 20 %), *Calamagrostis epigeios* (<1) тощо.

Зважаючи на характер біотопів виявлених нами місцезростань та на схожі умови місцезростань цього виду в інших регіонах [10, 14, 17] його слід віднести до реліктових з експансивною активністю [8]. Необхідним є подальший моніторинг стану *L. inundata* в описаних місцезростаннях Канівського Придніпров'я та експериментальні дослідження щодо його відновлення і збереження.

1. Андриєнко Т.Л., Попович С.Ю. Болота Закарпаття // Природні багатства Закарпаття. — Ужгород: Карпати, 1987. — С. 161–165.
2. Андриєнко Т.Л., Попович С.Ю., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Полесский государственный заповедник. Растительный мир. — Киев: Наук. думка, 1986. — 206 с.
3. Андриєнко Т.Л., Прядко О.І. Болотний масив Сомино на Ровенщині, його наукова і господарська цінність // Укр. ботан. журн. — 1980. — 36, № 4. — С. 65–69.

4. *Балашов Л.С.* Мезотрофні ділянки евтрофного болота Видра Косачівська на Остерщині та деякі флористичні знахідки на ньому // Укр. ботан. журн. — 1970. — 27, № 1. — С. 114—116.
5. *Балашов Л.С.* Полесский государственный заповедник // Охрана важнейших ботан. объектов Украины, Белоруссии, Молдавии. — Киев: Наук. думка, 1980. — С. 83—93.
6. *Бобров А.Е.* Отдел *Lycopodiophyta* — Плаунообразные // Фл. европ. ч. СССР. Т. 1. — Л.: Наука, 1974. — С. 56.
7. *Брадіс Є.М., Андриєнко Т.Л., Лихобабина Є.П.* Оліготрофні болота Закарпатської області // Укр. ботан. журн. — 1969. — 26, № 1. — С. 29—35.
8. *Дидух Я.П.* Эколого-ценотические особенности поведения некоторых реликтовых и редких видов в свете теории отеснения реликтов // Ботан. журн. — 1988. — 73, № 12. — С. 1686—1698.
9. *Конспект флори Середнього Придніпров'я.* — К.: Фітосоціоцентр, 1998. — 140 с.
10. *Кучерява Л.Ф.* *Lycopodiella inundata* (L.) Holub в Середньому Придніпров'ї // Укр. фітоцен. збір. — Сер. А. — № 1—2(12—13). — К., 1999. — С. 248—251.
11. *Миняев Н.А.* Атлантический элемент в истории формирования современной флоры Полесья // V съезд Всесоюз. ботан. об-ва: Тезисы. — Киев, 1973. — С. 203—204.
12. *Орлов О.О.* *Lycopodiella inundata* (L.) Holub (*Lycopodiaceae*) на Житомирському Поліссі // Укр. ботан. журн. — 1997. — 54, № 6. — С. 541—544.
13. *Семенкевич Ю.М.* Деякі доповнення до флори околиць Києва // Вісн. Київ. ботсаду. — 1926. — IV. — С. 45—57.
14. *Тихомиров В.Н.* Определитель растений Мещеры. — М.: Изд-во Москв. ун-та, 1986. — 240 с.
15. *Фомін О.В.* Родина *Lycopodiaceae* L.C. Rich. — Плаунові // Флора УРСР. Т. 1. — К., 1938. — С. 134—142.
16. *Червона книга України.* Рослинний світ. — К.: УЕ, 1996. — С. 18.
17. *Шевчик В.Л.* Доповнення до флори вищих рослин Західного Полісся // Укр. ботан. журн. — 1988. — 45, № 5. — С. 23—26.
18. *Шмальгаузен И.Ф.* Флора Средней и Южной России, Крыма и Северного Кавказа. — Киев, 1897. — Т. 2. — С. 677.

Рекомендує до друку
Ю.Р. Шеляг-Сосонко

Надійшла 25.05.2005

*Л.Ф. Кучерява*¹, *В.Л. Шевчик*², *О.В. Тыщенко*¹

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка

² Каневський природний заповідник

***LYCOPODIELLA INUNDATA* (L.) HOLUB
В КАНЕВСЬКОМУ ПРИДНІПРОВ'Ь (ЧЕРКАСЬКА ОБЛ.)**

Представлены сведения о месторасположениях на боровой террасе Днепра (Каневский р-н Черкасской обл.) краснокнижного вида *Lycopodiella inundata* (L.) Holub. На территории ландшафтного заказника местного значения «Садыба козака Максима» найдены три локалитета, в которых отмечены немногочисленные популяции вида, насчитывающие от 62 до 320 особей. Угасающая популяция (всего 27 особей) описана в охранной зоне Каневского природного заповедника.

*L.F. Kucheryava*¹, *V.L. Shevchyk*², *O.V. Tyshchenko*¹

¹ Taras Shevchenko Kyiv National University

² Kaniv Nature Reserve

***LYCOPODIELLA INUNDATA* (L.) HOLUB
IN KANIV PRYDNIPROVYA (CHERKASY REGION)**

Location data on the rare species *Lycopodiella inundata* (L.) Holub listed in the Red Data Book of Ukraine (1996) at the pinery terrace of the Dnieper (Kaniv District of Cherkasy region) are presented. At the territory of landscape game reserve «Sadyba kozaka Maksyma» there are three localities with not numerous populations (62—320 individuals) of *L. inundata* and in the protected zone of Kaniv Nature Reserve only one decreasing population (only 27 individuals) are noted and described.